

Arap Şiirinde Kadın Meselesi: Muhammed Mehdî el-Cevâhiri Örneği

The Issue of Women in Arabic Poetry: The Example of Muhammad Mahdi al-Jawahiri

Şeyma AKBAŞ

*Batman Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagatı A.B.D.
Batman University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Arabic Language
and Rhetoric.*

Batman / Türkiye

akbas.seyma06@gmail.com

ORCID: 0009-0004-1245-1340

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 05.11.2025

Kabul Tarihi / Accepted : 22.12.2025

Yayın Tarihi / Published : 30.12.2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season : Aralık / December

Cilt / Volume: 3 • Sayı / Issue: 2 • Sayfa / Pages: 385-396

Atıf / Cite as

AKBAŞ, Ş. (2025). Arap Şiirinde Kadın Meselesi: Muhammed Mehdî el-Cevâhiri Örneği,
Lisânî İlimler Dergisi, 3(2), 385-396.

Doi: 10.5281/zenodo.18033073

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayın Hakkı / Copyright®

LİDER, Lisânî İlimler Dergisi, uluslararası, bilimsel ve hakemli bir dergidir. Tüm hakları saklıdır.

Journal of Linguistic Studies is an international, scientific and peer-reviewed journal.

All rights reserved.

Dergimizde yayımlanan makaleler,

Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası (CC BY 4.0) ile lisanslanmıştır.

*The articles published in our journal are licensed under
Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).*

Öz: Arap edebiyatında kadın meselesi, modernleşme tartışmalarının ve toplumsal dönüşümlerin en dikkat çekici yansımalarından biridir. Kadının toplumsal konumu, eğitimi, özgürlüğü ve kamusal hayattaki rolü, 19. yüzyıl sonlarından itibaren Arap dünyasında entelektüel tartışmaların odağında yer almıştır. Bu konuda Irak edebiyatının önde gelen isimlerinden Muhammed Mehdî el-Cevâhiri, kadın temasını şiirlerinde hem bireysel hem de toplumsal boyutlarda ele alarak dikkat çeker. Onun eserlerinde kadın, klasik şiir geleneğine uygun şekilde aşkın ve güzelliğin sembolü

olmakla birlikte özgürlük, modernleşme ve ulusal ilerlemenin de simgesi konumdadır. Bu makalede Cevâhîrî'nin şiirlerinde kadın imgesinin, dönemin sosyal ve kültürel tartışmalarıyla nasıl ilişkilendirildiği incelenecektir. Böylece hem Cevâhîrî'nin şiir anlayışına hem de 20. yüzyıl Arap edebiyatında kadın meselesinin temsil biçimlerine dair bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arap Şiiri, Kadın Meselesi, Irak Edebiyatı, Muhammed Mehdî el-Cevâhîrî, Modernleşme.

Abstract: The issue of women in Arabic literature represents one of the most striking reflections of modernization debates and social transformations. Since the late 19th century, women's social status, education, freedom, and role in public life have been at the center of intellectual discussions in the Arab world. In this context, Muḥammad Maḥdî al-Jawāhîrî, one of the leading figures of Iraqi literature, draws attention by addressing the theme of women in both individual and social dimensions in his poetry. In his works, women appear not only as symbols of love and beauty in accordance with the classical poetic tradition but also as emblems of freedom, modernization, and national progress. This article examines the relationship between the image of women in al-Jawāhîrî's poetry and the social and cultural debates of his time. Thus, it aims to provide an assessment of both al-Jawāhîrî's poetic approach and the modes of representation of the woman question in 20th-century Arabic literature.

Keywords: Arabic Poetry, Woman Question, Iraqi Literature, Muḥammad Maḥdî al-Jawāhîrî, Modernization.

Giriş

Arap şiiri, tarihsel süreç boyunca estetik ifadenin yanında toplumsal ve siyasal dönüşümlerin yansıtıldığı önemli bir söylem alanı da olmuştur. Kadın meselesi, Arap şiirinde toplumsal eleştiri ve ideolojik söylemle ilişkilendirilmiştir (Allen, 2000, s.129).

Modern Arap edebiyatının önemli temsilcilerinden Muhammed Mehdî el-Cevâhîrî, şiirlerinde toplumsal meseleleri eleştirel bir bilinçle ele almıştır. Cevâhîrî'nin şiirlerinde kadın figürü, romantik ya da geleneksel bir unsur olmanın ötesinde toplum, kimlik ve ideoloji bağlamında çok katmanlı bir anlam alanı içerisinde konumlandırılmaktadır. Bu yönüyle şairin kadın temsilleri, dönemin sosyo-politik yapısını anlamak açısından dikkate değer bir nitelik taşımaktadır (Bedavî, 1992, s.138).

Arap şiirinde kadın meselesine ilişkin çalışmaların önemli bir kısmı geleneksel şiir ya da modern dönemdeki feminist söylemle sınırlı kalmaktadır. Cevâhîrî'nin şiirlerinde de kadın figürünün tematik ve söylemsel boyutlarıyla ele alındığı çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu durum, şairin

şirlerinde kadın temsillerinin hangi temalar etrafında şekillendiğini incelemeyi gerekli kılmaktadır.

Araştırma, nitel, metin temelli ve yorumlayıcı bir yaklaşımla yürütülmüştür. Edebî söylem analizi ve tematik çözümleme yöntemi kullanılarak kadın figürünün şiirdeki temsilleri tarihsel ve toplumsal bağlamları dikkate alınarak incelenmiştir. Çalışma, metinlerdeki anlam üretim süreçlerine odaklanarak modern Arap şiirinde kadın temsillerine ilişkin tartışmalara katkı sunmayı hedeflemektedir.

1. Arap Şiirinde Kadın Meselesinin Tarihsel Arka Planı

1.1. Klasik Dönem

Arap şiirinde kadın imgesinin erken ve belirleyici örnekleri, Cahiliye dönemi şiir geleneğinde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kasidelerin nasîb olarak adlandırılan giriş bölümleri, çoğunlukla sevgilinin hatırasıyla başlar. Şair, terk edilmiş konak yerleri (atlâl) karşısında durarak geçmişe duyulan özlemi dile getirir. Kadın, bireysel bir varlıktan ziyade hatırlanan sevgili, kaybedilen mutluluk ve duygusal hafızanın merkezî bir unsuru olarak tasvir edilir. Böylece Cahiliye şiirinde kadın imgesi, aşk, ayrılık ve özlem temaları sembolik bir anlatı düzlemi içerisinde yer alır (Demirayak, 2016, s.85).

Erken İslam döneminde kadın imgesi, önceki şiir geleneğine kıyasla belirgin bir dönüşüm geçirmiştir. İslam'ın manevi çerçevesinin şiirsel söyleme yansımalarıyla birlikte kadın, daha ölçülü, iffetli ve manevi bir bağlam içerisinde betimlenmiştir. Bununla birlikte bu dönemde kadın şairlerin görünürlük kazanması, kadın imgesinin temsil edilen bir unsur olmaktan çıkarak özneleşmesine imkân tanımıştır. Bu bağlamda öne çıkan isimlerden biri Hansâ'dır (ö.646). Hansâ, özellikle kardeşleri için kaleme aldığı ağıtlarıyla tanınmıştır. Şiirde kadının, yas tutan ve duygusal deneyimini güçlü bir söylemle ifade eden bir özne olabileceğini ortaya koymuştur (Çetin, 2018, s.98).

Emevîler döneminde şiir, toplumsal ve siyasî kutuplaşmaların etkisiyle gelişmiştir. Bu süreçte kadın imgesi, aşk şiirlerinde idealize edilen yeni bir boyut kazanmıştır. Platonik (uzrî) aşk anlayışı, kadını ulaşılamaz ve yüceltilmiş bir ideal olarak konumlandıran geleneği temsil etmiştir. Leylâ ile Mecnun anlatısı, bu anlayışın en bilinen örneği olup kadını manevi yüceliğin ve saf aşkın sembolü hâline getirmiştir (Kaplan, 2017, s.88).

Abbâsîler dönemine gelindiğinde ise şehirleşme ve saray kültürünün etkisiyle kadın imgesi, farklı yönlerde işlenmeye başlanmıştır. Şairler, özellikle Bağdat çevresinde kadın güzelliğini, eğlence ve zevki öne çıkaran bir dille tasvir etmişlerdir. Bu dönemde kadın, saray hayatının cazibesi ve toplumsal ahlâkın sınırlarını zorlayan betimlemelerin öznesi olmuştur. Bunun yanında

Abbâsî döneminde kadın şairler de varlık göstermiştir. Özellikle köle kökenli cariyе-şairler, saray çevresinde şiir yazmışlardır (Allen, 2000, s.122).

Klasik dönemde kadın, daha çok erkek şairin bakışına uygun bir nesne olarak kurgulanmıştır. Ancak Hansâ örneğinde olduğu gibi kadın şairlerin sesi bu tek taraflı temsili kısmen kırmıştır. Bu nedenle klasik dönem, Arap şiirinde kadın meselesine hem geleneksel (aşk ve güzellik merkezli) hem de özneleşmeye yönelik bir zemin hazırlamıştır (Hüseyin, 2005, s. 95).

1.2. Nahda Dönemi

Nahda (uyanış) hareketi, Arap dünyasında 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kültürel, entelektüel ve edebî alanlarda önemli bir dönüşüm sürecini ifade etmektedir. Batı ile temas, matbaanın yaygınlaşması, basın faaliyetlerinin gelişmesi ve modern eğitim kurumlarının açılması, toplumsal hayatın yeniden şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Bu süreçte kadın meselesi, modernleşme tartışmalarının merkezî başlıklarından biri hâline gelmiştir (Bulut, 2019, s.47).

Nahda dönemi düşünürleri arasında toplumun ilerlemesinin, kadının toplumsal konumuyla doğrudan ilişkili olduğu yönünde güçlü bir kanaat oluşmuştur. Kadınların eğitim, hak ve özgürlükler açısından güçlendirilmesi, toplumsal dönüşümün temel şartlarından biri olarak değerlendirilmiştir. Bu yaklaşımın en belirgin temsilcilerinden biri Kasım Emin'dir. Kasım Emin, *Tahrîrü'l-Mer'e (Kadının Özgürleştirilmesi)* adlı eserinde kadının özgürleşmesini bireysel bir hak ve toplumun yeniden inşasının ön koşulu olarak ele almıştır (Emin, 2019, s.35–38).

Bu dönemde Arap dünyasında basın faaliyetleri hız kazanmıştır. Özellikle kadınlara hitap eden dergi ve gazetelerin yayımlanmasıyla kadın meselesi kamusal alanda daha görünür hâle gelmiştir. *el-Fetât*, *el-Hilâl* ve *el-Ahrâm* gibi yayın organlarında kadınların eğitimi, örtünmesi, aile içindeki konumu ve kamusal rolleri üzerine yoğun tartışmalar yürütülmüştür. Bu tartışmalar, düşünsel alanda kalmayıp edebî üretime de yansımıştır. Şiirde kadın, bireysel bir tema olmaktan çıkarak toplumun geleceğini belirleyen, modernleşme ve ilerleme söylemiyle ilişkilendirilen edebî bir kimlik kazanmıştır (Özdemir, 2020, s.70).

Nahda dönemiyle birlikte kadınlar, edebî tartışmaların nesnesi olmaktan çıkarak üretimin doğrudan öznesi hâline gelmiştir. Bu süreçte kadın şair ve yazarların edebî sahnede görünürlük kazanması, kadın meselesinin erkek merkezli söylemin dışına taşınmasını sağlamıştır. May Ziyâde, Nahda düşüncesinin edebî ve entelektüel alandaki en güçlü kadın temsilcilerinden biri olarak öne çıkmıştır. Yazıları ve edebî faaliyetleriyle kadınların toplumsal ve kültürel konumunu doğrudan tartışma konusu hâline getirmiştir (Karataş, 2021, s.132).

Kadın, şiirsel söylemde aşkın nesnesi ya da öznesi olarak kalmamıştır. Modernleşme, özgürlük ve ulusal ilerleme ideallerinin sembolik bir taşıyıcısı hâline gelmiştir. Bu süreçte kadın imgesi, toplumsal dönüşüm ve reform düşüncesiyle ilişkilendirilerek daha geniş bir anlam alanı kazanmıştır. Nihayetinde şekillenen bu yeni kadın algısı, 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Muhammed Mehdî el-Cevâhîrî gibi şairlerin kadın imgesini ideolojik ve toplumsal boyutlarıyla daha da genişletmelerine zemin hazırlamıştır (Aktaş, 2020, s.211).

1.3. Modern Dönem

20.yüzyıl, Arap dünyasında siyasal, toplumsal ve kültürel dönüşümlerin yoğun biçimde yaşandığı bir dönemdir. Sömürgecilik deneyimi, bağımsızlık mücadeleleri, darbeler, savaşlar ve modernleşme projeleri, siyasal yapıyı ve edebî üretimin yönünü de derinden etkilemiştir. Bu süreçte şiir, toplumsal eleştirinin ve siyasal bilinçlenmenin önemli bir aracı hâline gelmiştir. Modern Arap şiiri, bireysel duyarlılıkla ortak meseleleri bir araya getiren eleştirel bir söylem geliştirmiştir (Allen, 2000, s.230).

Bu dönem şiirinde kadın figürü, ulusal bilincin simgesel bir ifadesi hâline gelmiştir. Kadının eğitimi ve toplumsal hayata katılımı, modernleşme söylemi içerisinde ulusun siyasal yükselişinin göstergeleri olarak sunulmuştur. Bu şiirsel söylemde kadın, bir yandan anne figürüyle ulusun devamlılığını sağlayan bir kurucu olarak temsil edilirken diğer yandan vatan figürüyle onur, fedakârlık ve aidiyet duygularının merkezine yerleştirilmiştir. Böylece kadın, modern Arap şiirinde ulusal kimliğin inşasında sembolik ve kurucu bir rol üstlenmiştir (Cooke, 2005, s.18).

Modern dönemin önemli bir özelliği de şiir biçiminde yeniliktir. Iraklı şairler Bedir Şakir es-Seyyab ve Nazik el-Melâike, 1940'lı yıllarda serbest vezin şiirini geliştirmiştir. Bu yeni biçim, toplumsal meselelerin daha özgürce ifade edilmesine imkân tanımıştır. Kadın meselesi de bu yeni şiirsel üslupta doğrudan eleştirel bir şekilde dile getirilmiştir. Özellikle Nazik el-Melâike gibi kadın şairler hem kendi deneyimlerini hem de kadınların özgürlük arayışlarını şiire taşıyarak edebiyata özgü bir kadın sesi kazandırmışlardır (Hüseyin, 2005, s.142).

Modern dönem, kadın meselesinin Arap şiirinde en belirgin olduğu evredir. Bu dönemde kadının eğitimsiz bırakılması toplumsal felaketle özdeşleştirilmiştir. Kadının özgürleşmesi ise toplumun ilerlemesinin anahtarı olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlam, Cevâhîrî'nin şiirlerinde kadına yüklediği anlamların arka planını oluşturmuştur. Onun şiirlerinde kadın, hem klasik geleneğin aşk ve güzellik sembolü hem de modern toplumun özgürlük ve ilerleme ideallerinin temsilcisidir (Râvî, 2002, s.154).

2. Muhammed Mehdi el-Cevâhîrî'nin Hayatı ve Edebi Kişiliği

2.1. Hayatı

Muhammed Mehdî el-Cevâhîrî, 1899 yılında Irak'ın Necef kentinde dünyaya gelmiştir. Necef, Şîî dinî ilim geleneğinin yanı sıra entelektüel ve edebî hareketliliğiyle tanınan önemli bir merkezdir. Cevâhîrî, çocukluk ve gençlik yıllarında klasik medrese eğitimi almıştır. Kur'an, fıkıh, Arap dili, belagat ve klasik Arap şiiri alanlarında derin bir birikim sahibi olmuştur. Bu erken dönem eğitimi, onun hem dil hâkimiyetini hem de klasik şiir geleneğine olan yakınlığını belirlemiştir (Zübeydî, 2015, s.27).

Cevâhîrî, dinî eğitimle yetinmeyerek Irak'ın içinde bulunduğu siyasal ve toplumsal dönüşümlere aktif biçimde dâhil olmuştur. 20. yüzyılın başlarında Irak'ın İngiliz mandası altında bulunması, bağımsızlık mücadelesi ve toplumsal adalet arayışları, şairin düşünsel dünyasını derinden etkilemiştir. Bu süreçte Cevâhîrî, şiiri bir estetik ifade aracı olmanın ötesine taşıyarak siyasal eleştiri ve toplumsal bilinçlenmenin güçlü bir sesi hâline getirmiştir. Onun şiiri, bireysel duyarlılıkla toplumsal sorumluluğu bir araya getiren bir söylem geliştirmiştir (Samarâî, 2012, s.61).

2.2. Sosyal ve Siyasal Yönü

Cevâhîrî, şairliğinin yanında entelektüel ve siyasal bir figürdür. Irak'ın İngiliz mandası altında olduğu dönemde bağımsızlık mücadelesini destekleyip şiirleriyle halkın sesi olmuştur. Bir dönem milletvekilliği yapmıştır. Aynı zamanda gazetecilikle uğraşarak edebî ve siyasal fikirlerini geniş kitlelere aktarmıştır. Şiirlerinde bireysel temalar, ulusal kimlik, bağımsızlık mücadelesi ve toplumsal reform gibi meseleler geniş yer almıştır (Râvî, 2002, s.118).

2.3 Edebî Tarzı ve Şiirsel Kimliği

Cevâhîrî, klasik Arap kasidesinin biçimsel yapısını ve belagatini büyük ölçüde korumuştur. Buna karşılık içerik düzeyinde modern dönemin sorunlarını şiirine taşımıştır. Dilindeki ihtişam, güçlü hitabet ve ritmik yapı, onu modern Arap şiirinin en etkili temsilcilerinden biri hâline getirmiştir. Klasik geleneğe yaslanan bu üslup, şiirlerinin geniş kitleler tarafından anlaşılmasını ve etkili olmasını sağlayarak Cevâhîrî'yi hem gelenekçi hem de yenilikçi bir şair olarak konumlandırmıştır (Hasan,2017, s.18).

Onun şiirlerinde kadın, özgürlük, adalet, vatan ve insan onuru gibi temalar merkezî bir yer tutmuştur. Şair, kadını toplumsal ilerlemenin ve ulusal bilincin önemli bir bileşeni olarak da ele almıştır. Cevâhîrî, modern Arap şiirinde toplumsal meseleleri klasik estetikle birleştiren özgün bir edebî kimlik inşa etmiştir. Böylece Irak ve Arap dünyasında kalıcı bir etki bırakmıştır (Necefî, 2018, s.89).

2.4 Irak Toplumundaki Yeri

Cevâhirî, Irak toplumunda şiiri kamusal alanın merkezine taşıyan öncü isimlerden biri olarak değerlendirilmiştir. Irak'ın modernleşme sürecinde yaşadığı siyasal krizler, yönetim değişiklikleri ve toplumsal çatışmalar, Cevâhirî'nin şiirsel söyleminde doğrudan yankı bulmuştur. Şair, şiirleri aracılığıyla toplumun adalet arayışını ve siyasal taleplerini ifade etmiştir. Bu yönüyle şiiri toplumsal bir tanıklık alanına dönüştürmüştür (Tâhir, 2014, s.41).

Cevâhirî'nin Irak toplumundaki etkisi, şiirinin farklı toplumsal kesimler tarafından sahiplenilmesiyle belirginleşmiştir. Kullandığı klasik dil ve güçlü belagat, onu geleneksel şiirle ilişkilendirirken ele aldığı temaların güncel ve toplumsal olması, şiirinin halkla doğrudan temas kurmasını sağlamıştır. Cevâhirî, Irak'ta şairin rolünü toplumsal sorumluluk taşıyan bir figür olarak öne çıkarmıştır (Ubeydî, 2016, s.92).

3. Cevâhirî'nin Şiirlerinde Kadın İmgesi

Muhammed Mehdî el-Cevâhirî'nin şiirlerinde kadın imgesi, tek boyutlu bir estetik unsuru olarak kurgulanmaz. Aynı zamanda çok katmanlı bir söylemsel yapı içerisinde de kurgulanır. Şairin şiirlerinde kadın, kimi zaman bireysel duyguların ve aşkın nesnesi olarak ortaya çıkarken kimi zaman da toplumsal, tarihsel ve ideolojik anlamlarla yüklü sembolik bir figüre dönüşür. Bu durum, kadını toplumsal bilinçle ilişkili bir bağlamda ele aldığını gösterir. Kadın, sıklıkla anne, vatan ve ulusun ruhu gibi kavramlarla karşımıza çıkar. Kadın imgesi, bireysel bir varlık olmaktan çıkarak toplumsal bütünlüğün ve ulusal bilincin taşıyıcısı hâline gelir. Kadının bu şekilde idealize edilmesi, onu şiirde yüksek bir konuma getirir (Neceff, 2018, s.91).

3.1. Kadının Toplumsal Rolü

Cevâhirî'nin şiirinde kadın, toplumsal kimliğiyle de karşımıza çıkar. Şair, kadını bireysel hak ve özgürlükleriyle bir özne olarak değerlendirir. Aynı zamanda toplumun ilerlemesi için vazgeçilmez bir aktör olarak görür (Cubûrî, 2015, s.54).

Onun dizelerinde kadın, kendi başına değerli bir birey ve nesiller yetiştiren, toplumu şekillendiren güçlü bir figürdür. Bu bağlamda Cevâhirî'nin kadın tasavvuru, klasik şiirdeki "mahbûbe" anlayışını aşır modern bir birey kimliği kazandırır (Râvî, 2009, s.119). Cevâhirî, kadını toplumun ilerlemesinin bir anahtarı olarak görür (Cevâhirî, 1961, s.214):

يَا دَوْرَهَا فِي الْحَيَاةِ، كَيْفَ أُجَسِّدُهُ؟
وَهِيَ الَّتِي بِأَيَادِيهَا يُشَيِّدُ الْعَالَمُ
أُمُّ، وَ زَوْجٌ، وَ مُرَبِّ صَابِرٌ، وَ رُوحُ وَطَنٍ
بِهَا يَسْمُو وَ يَنْقَدُّمُ

Hayattaki rolünü nasıl anlatabilirim?

O ki elleriyle dünyayı inşa eder.

O bir anne, bir eş, sabırlı bir eğitimci ve vatanın ruhudur.

Onunla uluslar yükselir ve ilerler. (Yazarın Çevirisi)

Kadın, toplumsal rollerin bütününe kuşatan bir figür olarak betimlenmiştir. O, hem özel hayatın (anne, eş) hem de kamusal hayatın (vatanın ruhu) temel direği sayılmaktadır.

3.2. Kadın ve Aşk

Her ne kadar Cevâhirî sosyal meseleleri öne çıkarsa da aşk temasına tamamen uzak değildir. Kadın, klasik geleneğin devamı olarak sevgilinin sembolü hâline gelir (Bedavî, 1992, s.266).

Ancak bu aşk, çoğu kez bireysel hazdan öteye geçer. Toplumsal ve insani bir derinlik kazanır. Kadın, aşkın ilham kaynağı olmanın yanı sıra hayatın anlamı ve şefkatin kaynağı olarak da temsil edilir (Cebrâ, 1981, s.74). Şair, aşk temasını işlerken kadının varlığını şöyle tasvir eder (Cevâhirî, 1961, s. 178):

وَجْهَكَ الْمَضِيءُ يَا حَبِيبَتِي
كَصَبْحٍ يُنِيرُ لِلْمُسَافِرِ الدُّرُوبَ
صَوْتُكَ لَحْنٌ يُذِيبُ قَسْوَةَ الْقُلُوبِ
وَعَيْنُكَ بَحْرٌ أَغْرَقَنِي وَأَحْيَا فِي الْحُبِّ

Ey sevgilim! Senin parlayan yüzün,

Yolcunun yollarını aydınlatan bir sabah gibidir.

Sesin, kalplerin katılığına eriten bir melodidir.

Gözlerinse beni boğan aynı zamanda içimdeki sevgiyi diriltten bir denizdir. (Yazarın Çevirisi)

Yukarıdaki dizelerde kadının güzelliği, klasik şiir geleneğini hatırlatacak biçimde tasvir edilir. Aşk, yaşamı aydınlatan, umut veren bir güç olarak anlam kazanır.

3.3. Kadın ve Annelik

Cevâhirî'nin şiirinde kadının en güçlü temsillerinden biri anne kimliğidir. Şair, anneliği biyolojik bir rol olmanın yanında kültürel ve toplumsal bir değer olarak da yüceltir. Anne hem bireyin hem de toplumun şekillenmesinde temel rol oynar. Bu bakış açısı, dönemin Arap edebiyatında yaygın olan “anne bir mekteptir” anlayışıyla örtüşmektedir. Cevâhirî için anne, toplumsal ilerlemenin ve ahlâki değerlerin taşıyıcısıdır (Allen, 2000, s.189). Cevâhirî şiirinde anneliği destansı bir şekilde yüceltir (Cevâhirî, 1961, s. 305):

الْأُمُّ صَرَحٌ مَّتَيْنٌ لِلْقِيمِ
وَعَيْنٌ حَنَانٌ لَا يَنْضُبُ مَعِينُهَا
هِيَ الْمَدْرَسَةُ الَّتِي تَصْنَعُ الْأُمَّمَ
وَمَنْ يُرِدْ أَوْطَانًا عَظِيمَةً فَلْيَحْفَظْ حُقُوقَهَا

Anne, değerlerin sağlam bir kalesidir.

O, şefkatin kaynağıdır asla tükenmez.

O, ulusları inşa eden bir mekteptir.

Kim büyük vatanlar isterse onun haklarını korusun. (Yazarın Çevirisi)

Anne figürü, doğrudan ulusun geleceğiyle ilişkilendirilmiştir. Kadının anne olarak değeri aile içindeki rolü ve milletin bekasıyla da ölçülmüştür.

3.4. Kadın ve Özgürlük

Cevâhirî'nin kadın imgesinde en dikkat çekici boyut, kadını özgürlük ve modernleşmenin bir sembolü olarak ele almasıdır. Kadın, şiirlerinde kamusal alanın da bir parçasıdır. Kadının eğitilmesi, toplumda görünür olması ve söz sahibi kılınması, şairin gözünde ulusal ilerlemenin en önemli şartıdır. Bu nedenle kadın meselesi, şiirlerinde bireysel bir tema olmaktan çıkıp ideolojik bir boyut kazanır (Cubûrî, 2015, s.87). O, aşağıdaki beyitlerde kadının özgürlüğünü toplumsal ilerlemenin şartı sayar (Mûsâvî, 2006, s.119):

حُرَّةٌ أَنْتِ كَالْوَطَنِ الْكَبِيرِ تَجَلْدِي
فَالْوَطَنُ لَا يَنْهَضُ إِلَّا بِالنِّسَاءِ

Sen özgürsün. Büyük vatan gibi dimdik dur.

Çünkü vatan, kadınlar olmadan ayağa kalkamaz. (Yazarın Çevirisi)

Kadın doğrudan vatan ile özdeşleştirilmiştir. Onun özgürlüğü, toplumun ve ulusun özgürlüğünün şartı olarak sunulmuştur.

3.5. Gelenek ve Modernlik Arasında Kadın

Onun şiirinde kadın, aynı zamanda gelenek ile modernlik arasındaki gerilimin sembolüdür. Toplumun köklü değerlerini temsil eden ve modernleşmenin kapısını aralayan bir figür olarak resmedilir. Bu ikili temsilde hem korunması gereken kültürel bir değer hem de özgürleşmesi gereken bir birey olarak yer alır. Cevâhîrî'nin bu yaklaşımı, dönemin Irak toplumunda süregelen tartışmaların şiirsel bir yansımasıdır (Hafez, 1993, s.214). Şair, kadını hem geçmişin hem de geleceğin taşıyıcısı olarak görür (Mûsâvî, 2006, s.117):

بَيْنَ الْجَبَابِ وَنُورِ عَيْنِكَ حَيْرَةٌ
أَسْفَرْتُ عَنْ أَمَلٍ وَغَطَّيْتُ أَلَمَ

Peçe ile gözlerinin ışığı arasında bir hayret var.

Açıldığında umut, örtüldüğünde ise acı gizlenir. (Yazarın Çevirisi)

Bu beyit, dönemin en hararetli tartışmalarından biri olan “safûr ve hicâb” (açılma ve örtünme) meselesini işlemektedir. Kadın hem geleneğin sembolü hem de modernliğin umudu olarak tanımlanmıştır.

Sonuç

Bu makale, modern Arap şiirinde kadın meselesinin geçirdiği dönüşümü, Muhammed Mehdi el-Cevâhîrî'nin şiirleri çerçevesinde ele alarak kadının edebî temsiline dair yerleşik algıları yeniden değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çalışmanın temel bulguları, Cevâhîrî'nin şiirlerinde sadece aşkın nesnesi olmadığını aynı zamanda modernleşme sürecinin kurucu bir öznesi olarak konumlandırıldığını göstermektedir. Bu durum, Arap şiirinde kadın imgesinin işlevsel anlamda köklü bir dönüşüm geçirdiğine işaret etmektedir.

Cevâhîrî'nin şiirinde kadın, bireysel duyguların alanıyla sınırlandırılmamıştır. Eğitimi, özgürlüğü ve toplumsal hayattaki varlığı üzerinden ulusal bilinç ve toplumsal ilerleme söylemiyle de ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda kadın, şairin düşünce dünyasında toplumun yeniden inşasında belirleyici bir unsur olarak ele alınmıştır. Bu yaklaşım, kadını modernleşme tartışmalarının merkezine yerleştirmesi bakımından dikkat çekicidir.

Çalışmada elde edilen bulgular, Cevâhîrî'nin kadın imgesini geleneksel estetik kalıpların ötesinde toplumsal ve ideolojik bir bağlama yerleştirdiğini

ortaya koymaktadır. Araştırma kapsamında ulaşılan temel sonuçlar şu şekilde özetlenebilir: Cevâhirî'nin şiirlerinde kadın, klasik Arap şiirinde yaygın olarak görülen aşkın ve güzelliğin pasif nesnesi konumundan uzaklaşmıştır. Kadın imgesi, modernleşme, özgürlük ve ilerleme söylemleriyle doğrudan ilişkilendirilmiştir. Kadının eğitimi, özgürlüğü ve toplumsal hayata katılımı, Cevâhirî tarafından ulusal bilinçlenmenin ve toplumsal dirilişin temel koşulları arasında değerlendirilmiştir.

Bu çalışma, Cevâhirî'nin, şiirlerinde kadın meselesini modern Arap şiirinde toplumsal dönüşümü anlamlandıran merkezî bir kavram olarak ele almasıdır. Bu yönüyle Arap edebiyatı çalışmalarına kadın temsillerinin ideolojik ve toplumsal bağlamdan bağımsız düşünölemeyeceğini gösteren eleştirel bir okuma sunmaktadır. Modern Arap şiirinin kadın meselesine bakışını ele alarak kadın çalışmaları literatürüne katkı sağlamaktadır.

Kaynakça

- Aktaş, M. (2020). *Modern Arap Edebiyatında Toplumsal Dönüşüm ve Şiir*. İstanbul: Akademi Yayınları.
- Allen, R. (2000). *An Introduction to Arabic literature*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bedavî, M. M. (1992). *Dirâsât fî'ş-Şi'ri'l-'Arabî el-Hadîs*. Kahire: Dârü'l-Me'ârif.
- Bulut, A. (2019). *Nahda Hareketi ve Arap Dünyasında Modernleşme Düşüncesi*. Doğu Araştırmaları Dergisi.
- Cebrâ, C. (1981). *el-Edeb ve'l-İnsân*. Beyrut: Dârü'l-Âdâb.
- Cevâhirî, M. M. (1961). *Dîvânü'l-Cevâhirî*. Beyrut: Dârü's-Sekâfe.
- Cooke, M. (2005). *Women Claim Islam: Creating Islamic Feminism Through Literature*. New York: Routledge.
- Cubûrî, A. (2015). *el-Mer'e fî'ş-Şi'ri'l-'Irâkî el-Hadîs*. Bağdat: Dârü'l-Mevdû'ât.
- Çetin, M. (2018). *Erken Dönem Arap Şiirinde Kadın Şairler*. İslami İlimler Dergisi.
- Demirayak, K. (2016). *Arap Şiiri Tarihi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Emin, K. (2019). *Tahrîrü'l-Mer'e (Kadının Özgürleştirilmesi)*. (Çev. A. Yıldız). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Hafez, S. (1993). *Gender And Modern Arabic Literature*. Cairo: American University in Cairo Press.
- Hasan, Y. (2017). *Muhammed Mehdî el-Cevâhirî ve Şiir Estetiği*. Amman: Dârü'l-Fikr.
- Hüseyin, T. (2005). *Hadîsü'l-Erbî'â*. Kahire: Dârü'l-Me'ârif.
- Kaplan, İ. (2017). *Klasik Arap Şiirinde Aşk ve Kadın İmgesi*.
- Karataş, S. (2021). *Nahda Dönemi Kadın Entelektüelleri ve Edebiyat*.
- Mûsâvî, S. (2006). *eş-Şi'r ve's-Siyâse fî'l-'Irâk*. Beyrut: Dârü'l-Cedîd.
- Necefî, H. (2018). *el-Cevâhirî: Şi'ruhû ve Mevkî'uhû fî'l-Edebi'l-'Arabî*. Necef: Dârü'n-Necef.
- Özdemir, A. (2020). *Modern Arap Edebiyatında Kadın Söylemi*.
- Râvî, F. (2002). *el-Cevâhirî ve'l-Fikrî's-Siyâsî*. Bağdat: Dârü'sh-Şuûn.
- Samarâî, A. (2012). *eş-Şi'r ve'l-Müvâcehe es-Siyâsiyye*. Bağdat: Dârü'l-Meşrik.
- Tâhir, M. (2014). *Irak'ta Şiir ve Kamusal Alan*.
- Ubeydî, N. (2016). *Modern Irak Şiirinde Şairin Toplumsal Rolü*.
- Zübeydî, A. (2015). *Hayâtü'l-Cevâhirî*. Necef: Dârü'l-Hikme.